

О. Я. КРАСІВСЬКИЙ, В. Ю. ЧОПОВСЬКИЙ

**ДІЯЛЬНІСТЬ ВИДАВНИЦТВА
КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ
ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ
«КНИЖКА» У ЛЬВОВІ**

Комуністична партія Західної України протягом усього періоду свого існування очолювала героїчну боротьбу трудящих проти окупаційного режиму буржуазно-поміщицької Польщі. Важливого значення КПЗУ надавала ідеологічній роботі, оволодінню кожним членом партії революційною теорією марксизму-ленінізму, пропаганді праць В. І. Леніна, документів Комінтерну, творів радянських та прогресивних західноукраїнських письменників.

У своїй діяльності по розповсюдженню серед трудящих комуністичної та прогресивної літератури КПЗУ виходила із вказівок В. І. Леніна. В цій діяльності, писав він, необхідно бачити гордість і славу «...не в тому, скільки в ній рідкостей,.. а в тому, як широко сбертаються книги *в народі*, скільки залучено нових читачів, як швидко задовольняється всяка вимога на книгу, скільки книг роздано додому...» [1].

У видавній та розповсюдженні революційної літератури велику роль зіграло видавництво КПЗУ «Книжка», засноване в 1929 р. Приміщення його знаходилося у невеликому будинку № 5 по вулиці 3-го травня (нині 17 Вересня). До правління «Книжки» входили В. Огоновський, А. Калимон, П. Козлянюк,

Л. Кухто, І. Шах, до наглядної ради — С. Тудор, І. Довганик, М. Пелецький, П. Щербак, Г. Голян, Т. Гребінь, М. Березняк. Сама назва організації свідчила про те, що її мета — нести в маси світло, знання, науку.

Як легальний орган КПЗУ видавництво «Книжка» об'єднало широкий актив. Якщо в листопаді 1929 р. було всього 28 членів, у 1931 р. — 100, то в 1936 р. — близько 150 членів. Серед її активістів були в основному члени КПЗУ і «Сельробу» (масової селянсько-робітничої організації КПЗУ).

У 1930 р. за дорученням ЦК КПЗУ при видавництві «Книжка» пролетарський письменник Я. Галан почав видавати теоретичний і політичний орган КПЗУ журнал «Освіта». У передмові він писав: «Наш журнал ставить перед собою завдання бути трибуном західно-українського класово свідомого робітника, його громадсько-культурних інтересів і завдань. У ньому, біля нього й через нього повинні гуртуватись, творити й зв'язуватись з широкими масами західноукраїнських працюючих всі інтелектуальні сили, всі культурні і мистецькі працівники, які виразно й поступово усвідомили свої класові завдання й стали на боці пролетаріату, його законних інтернаціонально-класових інтересів, на боці його боротьби, змагань і цілей» [5, с. 23]. Після виходу трьох номерів випуск журналу був заборонений. Поліція провела обшук в редакції і на квартирі Я. Галана.

Матеріальною базою «Книжки» були внески членів кооперативу: вступні в розмірі 2 злотих і членські — 10 злотих. Велику фінансову допомогу видавництву надали американські робітничі прогресивні організації; друкарсько-видавнича спілка «Робітник» і «Союз українських робітників» в Нью-Йорку, кожна із яких виділила по 5 тис. злотих. У 1931 р. «Книжка» мала 13 тис. злотих.

Значну роботу видавництво «Книжка» проводило по вихованню трудящих в дусі марксистсько-ленінських ідей. Окремою брешурою були видані «Маніфест Комуністичної партії» під назвою «Маніфест Маркса-Енгельса», праця В. І. Леніна про К. Маркса, яка вийшла під назвою «К. Маркс. Його життя і наука» за підписом «В. І.».

На початку 1932 р. серед західноукраїнських трудящих поширено 289 назв комуністичної літератури, серед них — книги «Капітал» К. Маркса, «Господарська політика Радянської влади», «Початковий курс політекономії», «Від непу до соціалізму», «Нариси історії соціалістичної демократії в Росії» [4, ф. 110, оп. 3, спр. 14, арк. 3—5].

У донесеннях польської поліції неодноразово вказувалося, що видавництво «Книжка» є центром поширення комуністичних ідей на Західній Україні. 25 червня 1930 р. львівський міський староста інформував окружний суд про те, що на адресу видавництва в масовому порядку надходить поштою із СРСР література на «...українській і російській мовах у вигляді періодичних видань різко заколотницького і антидержавного

змісту... Вони легко і без перешкод поширюються серед місцевих українських кіл, схильних до комунізму» [2, с. 104—105].

Колектив видавництва проводив значну роботу по виданню календарів для робітників і селян, який зв'язував Комуністичну партію з широкими масами трудящих. У другому півріччі 1929 р. до друку підготовлений «Робітничо-селянський календар «Товариш» на 1930 рік». Головним редактором календаря був О. Букшований. Його метою, як вказував ЦК КПЗУ працівникам видавництва, повинна стати розповідь народним масам про СРСР, про роль трудящих у боротьбі проти соціального і національного гніту. Колектив видавництва протягом вересня—жовтня працював над підготовкою календаря. Після видання цього календаря 4 листопада 1929 р. поліція конфіскувала 484 його примірники. Тільки з допомогою працівника «Книжки» М. Вовка вдалось винести із друкарні близько 30 примірників календаря.

Велику допомогу видавництву КПЗУ надавали трудящі Країни Рад, надсилаючи велику кількість книг. На замовлення західноукраїнських читачів видавництво одержувало із Радянського Союзу книги з різних галузей знань — суспільно-політичні, технічні, художні, підручники, альбоми. За готівку та в кредит видавництво розсилало їх торговельним і культурно-освітнім організаціям. В числі покупців «Книжки» була найбільша книгарня на Західній Україні Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка. В 1929—1931 рр. торговельний оборот «Книжки» становив 15—20 тис. злотих.

Прогресивна інтелігенція Західної України широко поширювала серед трудящих радянську художню літературу. Твори радянських літераторів відіграли велику роль у формуванні революційного світогляду західноукраїнських письменників Я. Галана, О. Гаврилюка, С. Тудора, П. Козланюка. Книги радянських письменників надходили з Москви, Ленінграда, Харкова, Києва, Одеси та ін. З січня по грудень 1931 р. у Львів надійшло понад 600 посилок, з них 90% — видання українською мовою [8, с. 218].

Так, в Ковельському магазині в 1931 р. нараховувалося понад 120 назв книг радянських письменників, серед яких були твори О. Фадєєва, А. Головка, О. Вишні, П. Панча, Ю. Смолича, І. Ле, І. Микитенка [3, с. 204].

Чимало друкувало видавництво літератури про Країну Рад. Було випущено брошуру «Стахановці — герої праці», «Як повстало суспільство» та ін. З польської на українську була перекладена і видана книжка Р. Зиха про життя і творчість А. Барбюса.

У січні 1929 р. видавництво КПЗУ «Книжка» випустило збірник оповідань П. Козланюка «Вогонь», в яких ідеться про горе та злидні селянської бідноти. «Книжка «Вогонь», — писала газета «Сель-Роб», — це оповідання з сучасного селянського життя галицького Підгір'я під Польщею. Козланюк малює картини, що ми їх бачимо власними очима, що ми їх пере-

живаємо зараз, картини, що не один з читачів брав у них участь, картини, що в останньому часі позначалися могилами та судовими процесами спролетаризованих селянських злидарів» [6].

«Книжка» видала інсценізацію «Fata morgana» М. Коцюбинського, яку підготувала до друку Н. Матулівна. Великий інтерес у читачів Західної України викликала брошура К. Пелехатого «Що таке колективізація?» Незважаючи на те, що поліція заборонила її, вона була видана вдруге видавництвом.

Редакційна бібліотека «Книжки» складалася з легальних і нелегальних видань українською, російською, польською та іншими мовами. Нелегальна література комплектувалася за вказівкою КПЗУ переважно з творів К. Маркса, Ф. Енгельса, В. І. Леніна, прогресивних видань революційних організацій Західної України. Читати її мали можливість не тільки члени кооперативу. Кількість літератури видавництва з кожним роком зростала. Так, якщо в 1929 р. було 289 назв книг, то в 1937—1938 рр. — 471 назва у кількості 21 тис. 746 примірників [4, ф. 11, оп. 29, спр. 2318, арк. 173—184; ф. 110, оп. 3, спр. 14, арк. 3—7].

Видавництво «Книжка», крім видавничої діяльності і продажу літератури, займалася організацією реклами. На сторінках прогресивних газет «Сель-Роб» і «Сила» публікувалися оголошення з короткими характеристиками твору. Так, у рецензії на книжку А. Річицького «Тарас Шевченко в світлі епохи» зазначалося, що «кожний робітник і селянин, щоб зрозуміти справжнє величезне значення Т. Шевченка в історії України і літератури та суспільному житті, повинен мати її... Співець поневоленого кріпацтва йде за своїми братами, вішучи майбутню соціалістичну революцію... Тому, власне, без жодних застережень можуть робітники і селяни назвати Шевченка, поета своїх дідів і прадітів — колишніх кріпаків, своїм поетом. Оскільки хто має право до Шевченка, то в першу чергу і виключно сини і внуки тих, кого злидні і неволю описав він у своєму безсмертному «Кобзарі». Цю книжку повинен перечитати робітник і селянин кожної національності, що обставинами змушений жити на українських землях, щоб мати правильний погляд на роль Шевченка в нашому суспільному житті» [7].

Через каталоги—безплатні додатки до газет «Сель-Роб» і «Сила» — видавництво повідомляло своїх читачів про надходження нової літератури з СРСР. У вересні 1930 р. на сторінках «Сель-Робу» був надрукований заклик до робітників і селян Західної України вступати до кооперативу «Книжка» і перелік 178 назв радянських видань. В січні 1932 р. каталог до газети «Сила» повідомляв, що видавництво виконує замовлення на виписку літератури на всіх мовах. Там же було дано перелік 62 назв науково-популярної літератури, 37 — соціалістичної, 400 — художньої і 26 інших видань.

Широку мережу своїх магазинів видавництво мало у Львові,

Луцьку, Рівному, Дубні, Сарнах та інших містах, де великою популярністю користувалася комуністична та художня література. Все це, звичайно, не могло не викликати тривогу в окупаційних властях, які часто проводили у видавництві і його магазинах ревізії, обшуки, арешти.

Після пильної підготовки буржуазний уряд Польщі за допомогою українських буржуазних націоналістів приступив до розгрому всіх легальних прогресивних організацій і установ. 11 липня 1932 р. у видавництві був проведений обшук, внаслідок якого була знайдена картотека його членів, секретні записки, підпільна література [4, ф. 11, оп. 29, спр. 842, арк. 9]. Слідом за цим почались арешти її працівників. Були заарештовані В. Огонєвський, Л. Кухто, Н. Кухто, О. Грушевський. Діяльність видавництва «Книжка» заборонена. В жовтні цього ж року були закриті всі прогресивні видання — «Сила», «Сель-Роб», «Вікна», «Нові шляхи», «Кооперативні вісті» та ін.

Але ні терор, ні репресії не змогли зламати волі західноукраїнських прогресивних діячів. Польські власті весь час стежили за діяльністю видавництва і його активом, яке і далі продовжувало свою роботу. Коли розпочалося слідство проти комуністів, працівники видавництва «Книжка» також були притягнуті до судової відповідальності. Серед них Л. Кухто, А. Сабат, І. Пацьків, Я. Галан, К. Пелехатий, О. Малиновський, О. Гаврилюк, Н. Кухто та інші за участь в діяльності КПЗУ, «...яка прагне до встановлення в Польській державі шляхом революції комуністичного ладу, а також до відриву від Польської держави Східної Малополющі» [4, ф. 11, оп. 29, спр. 2318, арк. 101].

Тим часом доля самої КПЗУ та її членів склалася трагічно. У роки культу особи Сталіна майже весь керівний склад КПЗУ був репресований. Жертвами сталінських репресій 1937—1938 рр. стали В. Корбутяк, В. Порайко, М. Ірчан, І. Вантух, В. Ткач, М. Баран, Г. Жежко, О. Платонова, І. Крушельницький та багато інших. Несправедливо щодо КПЗУ стала постановою Виконавчого Комітету Комінтерну 1938 р. про розпуск Компартії Польщі, а разом з нею КПЗУ і КПЗБ. Ці репресії завдали величезної шкоди революційно-визвольному рухові трудящих Західної України. Проте ніщо не змогло зупинити їх потяг до соціального і національного визволення.

Видавництво «Книжка» було вірним помічником КПЗУ у політичному вихованні трудящих, яке несло світле, правдиве, розумне слово в маси. Його діяльність є яскравим свідченням братерських зв'язків, які існували між трудящими західноукраїнських земель та Країни Рад.

1. *Ленін В. І.* Повне збр. творів. Т. 23. С. 334. 2. Єдність збережена і примножена. Ужгород, 1982. 3. Книга. Исследования и материалы. М., 1970. Сб. 21. 4. Львівський обласний державний архів. 5. *Масловський В. І.* Зброя Ярослава Галана. Львів, 1982. 6. Сель-Роб. 1930. 6 берез. 7. Сила. 1929. 24 груд. 8. Становище трудящих Львова (1921—1939). Документи і матеріали. Львів, 1961.